

Szántó T. Gábor

PATCHWORK

– Ugye aludt még? – kérdezte reb Slojme kuncogva a telefonba. Néhány napja kiengettek a kórházból, jókedve volt. – Pedig a regényírók ilyenkor már dolgozni szoktak. Különben sose érnek a könyvük végére.

Dörzsölgettem a szemem, nem láttam el a videó kijelzőjéig, a karórám pedig az ágy mellett maradt, az éjjeliszekrényen. A megcsörrenő telefonra ugrottam ki az ágyból, még kóválygott a fejem, és a nappali szoba ablakán besütő éles reggeli napfény is bánította a szemem.

– Nem lehet mindig csak lődözni, néha tölteni is kell – ironizált tovább. – Meséltem már magának, hogy Thomas Mann hogy csinálta? Kora reggeltől délig írt, utána megébédelt. Sétált egyet, délután esetleg lepihent, azután olvasgatott, este pedig jöttek a barátok, vagy ő ment vendégségbe. Hagyja egy kicsit abba az írást. Menjen emberek közé. Ajánlom magának, most öltözzön föl, és jöjjön velem. Érdekes találkozásban lehet része.

– Kivel? – kérdeztem bizalmatlanul.

– Egy művésszel – mondta titokzatosan.

– Miféle művésszel?

– Egy festőművésszel.

– Hogy hívják?

Mondott egy nevet, amit nem ismertem. Dühös lettem. – Ne haragudjon, reb Slojme, de...

– Ez az ember érdekelné fogja. Szedje össze magát, és jöjjön át. Megvárom. Mondjuk félóra elég?

Nem szokott ilyen erőszakos lenni, sőt, ha ellenkezem, inkább megsértődik, és leteszi a telefont.

– Hány óra van? – kérdeztem beletörődve a megváltoztathatatlanba.

– Nyolc múlt. Háromnegyed kilencre itt van, kilencre odaérünk. Öregemberek korán kelnek. Várom.

Amikor háromnegyed kilenckor megérkeztem hozzá, még mindig tompa voltam, ellentétben vele. Szokatlanul élénknek láttam, egy percet sem kellett várni rá.

– Ide megyünk, a közelbe, a Hédi egy ismerőséhez. Öreg művészember. Elég zárkózott, nem szívessen beszél a múltjáról. Hédi kérte, hogy menjek fel hozzá. Amikor egyszer mesélt neki rólam, nagyon érdekelte az öregurat, hogy újhelyi vagyok. Megbeszéltük, hogy majd jelentkezik, amikor jó neki, hogy találkozunk. Ma reggel hívott. Szerintem magának is érdekes lehet. De kérnék egy szívességet. Hagyja, hogy én beszéljek, ne tegyen fel neki keresztkérdéseket, és ne akarjon kiszedni belőle semmit. Öregember.

– Akkor miért akarja, hogy magával menjek? – kérdeztem türelmetlenül.

– Mert hasznos lehet a maga számára. Gyarapítja az emberismeretét. Csak figyeljen, és hallgassa, ahogy beszél, ha beszél. Vagy nézze meg a munkáit. És még egyet kérnék – nézett a fejemre. – Vegye le nála a kipáját a kedvemért, most az egyszer. Talán furcsállja, hogy ezt kérem, de lássa, az én fejemem sincs semmi. Ha én levehetem ortodox zsidó létemre, akkor maga is megteheti.

– De miért? – ráztam a fejem értetlenkedve.

– Tapintatból. Lehet, hogy zavarba hozná a házigazdát. Csak bízza rám magát, jó? Nem értettem semmit, de olyan határozottnak tűnt, hogy ellenvetés nélkül zsebre vágta a kipát.

– Nem is tudja magáról, hogy zsidó? – kérdeztem már a lépcsőházban.

– De tudja. Hédi elmondta azt is, hogy jesivába jártam, és Auschwitzba vittek.

– Akkor miért lenne probléma a kipa? – zsörtölődtem, de nem válaszolt.

A körúton sétáltunk a Honvéd utcáig, ott befordultunk, és egy Balaton utcai ház előtt álltunk meg, szemközt a játszótérrel. Reb Slojme hosszasan keresgélt a nevek között, majd megnyomta a kapucsengőt.

– Ez az ember évek óta nem jár ki a lakásból. Csak fest. Vagy nyolcvanöt éves. Nem volt egyszerű élete. Gyereke nincs, a felesége meghalt évekkal ezelőtt. Nemigen tart kapcsolatot senkivel. Nehezen állt rá, hogy találkozzon velem. Szóval, csak tapintattal.

Tartottam tőle, hogy ez is olyan látogatás lesz, mint amelyeneket a Szeretetkórházban bonyolított. Leült a betegek, öregek mellé, és hosszasan elbeszélgetett velük, anélkül, hogy ismerte volna őket. Nyilván azért hívott magával most is, mint egyszer a kórházba, hogy újabb leckét kapjak játékonyságból és alázatból.

Egy hajlott hátú, szinte teljesen kopasz öregember nyitott ajtót, kinyúlt, barna kötött pulóverben, alatta nyakig gombolt, kissé koszlott fehér ingben, kopott sűrű öltöny-nadrágban. Az első asszociációm az volt, vajon hogy tud festeni ilyen hajlott háttal.

Bemutatkoztunk. Reb Slojme a szokásos módon annyit mondott rólam, hogy a tanítvány vagyok. Az idős férfit Sziklainak hívták.

A sötét előszobából a szintén sötét hallon át egy világos nappaliba mutatott utat. Por és dohszag ülte meg a lakást. Az előszoba sarkában kofferek egymásra halmozva, a hallban a kanapén ingek és más ruhák, mosásra, vasalásra vagy tán selejtezésre várva.

A nagszoba ablaka a játszótér fáira nézett. A szélben hevesen mozgó levelek ezüstös hátán pillanatonként megcsillanó fény vonzotta a tekintetet. Világosság ömlött be az ablakon a sarokban álló festőállványra és mellette, a bakon álló asztallapra, amin festékes palettát, rajzlapokat, egy üvegben ecseteket és egy fadobozban festékes tubusokat láttam, a szoba innenső sarkában pedig egy dohányzóasztalt, karosszékekkel körülvéve. Hiányérzetem támadt. Mintha egy lezárt, levegőtlen kapszulába kerültem volna. Egy pillanatra úgy éreztem, megsüketültem, aztán rájöttem, a hangszigetelt ablakon át se a szél zaja, se más hang nem szűrődik be, csak a látvány.

– Foglaljanak helyet! – mondta vendéglátónk, aki kissé félrefordította a fejét, és alulról felfele nézett a szemembe. – Neszkávéval, ásványvízzel tudok szolgálni.

Az öregre néztem, aki rázta a fejét.

– Én kérnék egy pohár vizet – mondtam. A házigazda a zsúrkocsin várakozó palackból töltött. Remegett a keze. Féltem, hogy mellőnti.

– Hédi sokat beszélt nekem magáról meg a képeiről – mondta reb Slojme. – Mióta fest?

– Mióta nyugdíjba mentem. Tizenöt éve.

– És tanulta valahol?

– Még a mozgalomban, a harmincas években. Volt ott egy alkotókör. Oda lejártam. Aztán jött a háború. Később meg dolgoztam. Talán tudja, elég magas beosztásban. Nem jutott ilyesmire időm.

– Tudja, én újhelyi vagyok – mondta reb Slojme. – Onnan vittek el annak idején Auschwitzba.

– Sátoraljaújhelyi? – kérdezett vissza a házigazda.
 – Igen. Ismerős arrafelé?
 – Nem. Sose jártam ott.
 – Itt született Pesten? – kérdezte ezúttal reb Slojme, és az öregember némán bólogatott.

Hirtelen csend szakadt ránk, mint vastag hótömeg. Végigszaladt a hideg a hátamon ettől a némaságtól, de az utasításnak megfelelően nem szólaltam meg. Máskor is nehezen viseltem, ha egy társaság tagjai elnémultak. Úgy éreztem, segítenem kell, hogy megtalálják egymással a hangot. Megkönnyebbültem, amikor reb Slojme újra megszólalt.

– Szabad megnézni a képeit? A fiatalember is kíváncsi rá.
 – Hogyne – bólogatott a házigazda. – Elő is készítettem néhányat. De már nem nagyon tudok festeni. A kezem miatt – emelte fel remegő jobbját.

Hirtelen vizelnem kellett. – Elnézést, merre találok a mosdót?

– Az előszobából nyílik – mutatott a házigazda arra, amerről bejöttünk.

Mielőtt a fürdőszobába mentem volna, belestem a nyitott konyhaajtón. Nyitva volt a konyhából nyíló kisszoba ajtaja, oda is benéztem. A sötét szobában, aminek keskeny ablaka az udvarra nézett, bevetetlen ágy állt egy éjjeliszekrényel, rajta rádióval és egy nagy könyvespolc, tele könyvekkel. Hideg és áporodott volt a levegő. Nem értettem, egy festő lakásában hogy lehetnek üresek a falak. Szinte éreztem, hogy azokból is süt a hideg.

A konyhába kihátrálva, ellenállhatatlan késztetést éreztem, hogy benézzek a hűtőszekrénybe is. Halkan kinyitottam az ajtaját. Egy darab vaját láttam, zsírpapírban valami felvágottat vagy sajtot, és kenyeret, nejlonzacskóban, semmi mást.

Amikor visszamentem a szobába, egy nagy ruhásszekrény nyitott ajtaja előtt találtam a két öreget. A házigazda a keretre feszített vásznak között válogatott. Vagy fél tucat képet vett elő, és háttal nekünk nekítámasztotta őket az állványnak. A szekrényben jóval több kép állt, és a szekrény oldalának támasztva is több festményt láttam, de bizonyára tudta, mit akar megmutatni.

Akkurátusan becsukta a szekrényajtót, és felrakta a keze ügyében lévő képet az állványra. Elmosódó, hosszúkás zöld foltokat láttam először a vásznon, homályos körvonallakkal, mintha gazzal benőtt sírkövek lennének, vagy egymás után vonuló alakok, libasorban. A kép két szélén nagyobb foltok, melyek mintha kereteznék, összefognák a többi, vagy föléjük magasodnának. Az árnyalatok mellett az esetvonások irányával választotta el az alakokat környezetüktől, függőlegessekkel alkotta meg a figurákat, vízszintes textúrával a háttérrel. Meglepő volt a hatás: igazi festményt láttam, melynél sokkal rosszabbakat is kiállítanak. Elismerően bólogtam, és kíváncsian vártam, mi lesz a többi képen.

A második festmény komor hangulata hasonlított az előzőre. A háttér szinte azonosnak hatott, a kövek vagy imbolygó árnyak is, csak a köztük feltűnő keskeny vízszintes fehér sávok és a fekete csíkok tűntek fel, s a kép felső szélén látható kékeszöld hullám. Ez kevésbé tetszett, mint az előző. Zavarosnak, motívumokkal túlterheltnek éreztem, de reb Slojme ezt nézte hosszasabban. Kicsit hátra is lépett, mint aki az összhatást mérlegeli, mert közletről nézve az egyes részletek vonták magukra a figyelmet, elemeire esett szét a kép.

A következőn még elmosódottabbak voltak a formák, de a fehér-fekete motívum visszatért, mintha körbevette vagy betakarta volna őket.

Nem kellett hozzá magyarázat, sem különösebb képesség, hogy felismerjük: egy sorozat képeit látjuk. Reb Slojme az ablak felé fordította a képeket, úgy támasztotta őket az asztal és a székek lábainak, és elmélyülten vizsgálódott. Sose beszélgettünk képzőművészetről, csak bibliai, talmudi és modern irodalomról; nem gondoltam, hogy ért a képekhez is, vagy érdeklődik irántuk. Hirtelen arra gondoltam, hogy az öreg festő nem tudja forgalmazni a műveit, és gáláns gesztusként megvesz közülük néhányat.

– Nagyon érdekesek – nézett a házigazdára. – És az is érdekes, hogy ezeket válogatta ki, hogy megmutassa nekünk. Emlékezetből fest, vagy szabad asszociációk alapján?

Az öreg festő bólogatott. Nem értettem, melyik kérdésre válaszol.

– De ezek nem pesti élmények, ugye?

– Miért gondolja? – nézett rá a házigazda.

– Intuíció – mondta reb Slojme. Közelebb lépett, és a képeket áthelyezte a festőállvány lábához, a dohányzóasztallal szemben. Leült az egyik karosszékre, és az öreg festő is helyet foglalt. Csak én maradtam állva. Nézték tovább a képeket, én meg hol a képeket, hol őket lestem, várva, hogy mi történik.

– És azt tudja, hogy vajon mikori emlékek? – kérdezte reb Slojme.

A házigazda csak nézett a festményekre, mintha pusztán abból mi is rájöhetnénk a válasza. – Nem emlékeket festek, csak azt, ami az eszembe jut – jegyezte meg kissé vártatva. – Színek, formák, hangulatok kompozícióját.

– Érdekes. Én pedig azt gondoltam... – reb Slojme a festőre nézett, aztán rám. – Olyan benyomást kelt a zöld szín, mintha valamiféle egyenruhát viselnének.

A kérdés válasz nélkül maradt. Néztük a képet, és most már nekem is úgy tűnt, hogy egyenruhások vonulnak libasorban. Csak a fehér és fekete motívumokat nem tudtam sehogy sem értelmezni. Reb Slojme újra a festőre, majd rám nézett, de egyikünk se szólalt meg.

– Kérdezhetek még? – kérdezte a festőt, aki a képekre szegezve pillantását, bólogatott.

– Ugye az egy folyó a képen? – mutatott reb Slojme arra a festményre, melynek tején hullámozó kékeszöld sáv húzódott.

– Olyasmi.

– És őszi időszak.

– Miből gondolja? – kapta fel a fejét az öreg.

– Emberek állnak a parton. Akár a Tisza vagy a Bodrog is lehet.

– Miért pont a Bodrog?

– És valami furcsa terítő vagy takaró van a vállukon?

A festő izgatottan nézett rá, mint aki olyasmit hall, amit addig nem tudott, s mint akit meglep, amit hall. Tenyerébe támasztotta az állát, majd az ingéhez nyúlt, kigombolta a felső gombját. Láttam, ahogy vékony nyakában fel-alá jár az ádámcsutkája.

– Némelyik a fejét is beburkolja, igaz?

A festő alig észrevehetően bólintott.

– És morzsát dobálnak a vízbe.

– Morzsát? – hunyorgott a házigazda. – De miért?

– Szeptember van a képen, ugye? – kérdezte reb Slojme. – Folyóparton állnak az emberek, a vállukon fekete csíkos fehér imasállal vagy inkább takaróval. És még a fejét is beborítja némelyik.

Ránézett a festőre, aki meredten bámulta saját képét. Utána megint rám nézett, de nem álltam a tekintetét. Házigazdánkra, majd a festményére pillantottam.

– Miért? – kérdezte az öreg festő.

Beleborzongtam a felfedezésbe: a képen zsidók álltak a folyóparton, és a taslich szertartását végezték.

– Ősszel, a nagy ünnepekkor, újév első napjának délutánján kimegyünk egy folyópartra – mondta reb Slojme csendesen, mint aki vigyáz, fel ne ébresszen valakit vagy valamit. – A bűneinktől való szabadulás jelképeként morzsát szórunk a vízbe, hogy a folyó elvigye, és mi megtisztuljunk.

Elhallgatott. Várta talán, hogy a másik öregember válaszoljon, de az csak nézte a képét némán, akár egy idegen alkotását.

– Láta annak idején, ugye? – szólalt meg újra reb Slojme.

A festő széttárta a karját, mint aki nem biztos a válaszában, de már nem is tudja elhárítani a feltételezést.

– Újhelyen, Tokajban vagy a környéken járhatott?

– Nem tudom megmondani. Nem emlékszem – rázta fejét a festő, azután elhallgatott.

Reb Slojme nem vette le róla a szemét, mintha szuggerálta volna. Visszafojtottam a lélegzetem. Fél perc is beletelt, míg az öregember újra megszólalt.

– Egy családnál voltunk elszállásolva. Sok gyerekük volt. Valami hídon kellett átmenni nap mint nap.

– És ott jobbra... – mondta reb Slojme.

– Hát ezt meg honnan veszi? – Az öreg festő elképedten nézett rá.

– Tudja, Sziklai úr, az egyik embernek az a baja, hogy felejt, a másikkal meg az, hogy képtelen felejtani. – Reb Slojme elhallgatott, némán nézte a másik öregembert, mint aki időt akar adni neki, hogy emlékezzen. Válaszképpen a csendre, újra megszólalt. – Arra volt a zsidó utca. Ismertem ott egy Lefkovicsot és egy Marmorsteint. Pontosabban a gyerekeiket. Mindkettőnek sok gyereke volt. Az egyik vaskereskedést vitt, a másik fűszerüzletet. Nem messze attól a hídtól. Emlékszem, még keleti fűszereket is tartott. Jártam ott az apámmal egyszer. Annak a boltnak az illata még mindig az orromban van.

Az öreg festő hunyorogva nézett, mint aki nem hiszi, amit hall. – Az az illat... Most, hogy mondja...

Felállt, odament a képekhez, és visszarakta őket a szekrénybe. Bezárta a szekrény ajtaját, zsebre tette a kulcsot, és megfordult. Reb Slojméhoz beszélt, mintha ott se lettem volna.

– Munkaszolgálatos voltam. Utána Buchenwaldba vittek. Azt nem tudtam megfesteni. Nem lehet. Aztán a pártközpontban dolgoztam, nyugdíjig. Az egy másik világ volt. Senkivel nem tudtam beszélni ezekről a dolgokról. Még a feleségemmel se. És nem is akarok. Azért örülök, hogy eljöttek.

Reb Slojme is felállt. – Én is örülök. Ha van kedve, egyszer látogasson meg. És gratulálok a képeihez, nagyon szép festmények. Érdemes volna őket kiállítani.

Az öreg festő a fejét csóválta. – Csak magamnak festek. És nem megyek ki a lakásból. Köszönöm, hogy meglátogattak.

Az ajtóban kezdet fogtunk, majd némán baktattunk le a lépcsőn. Elindultunk a körút felé. Néhány lépés után elismerően reb Slojméra néztem.

– Maga sejtette?

– Csak annyit tudtam – válaszolt halkán, maga elé mormolva inkább –, hogy nem beszél a múltjáról. Most láttam először őt is, meg a képeit is.

Semmi derű vagy elégedettség nem hallatszott a hangjából. Mentünk tovább némán, egymás mellett. Már elhagytuk a játszóteret, amikor megállt, mint akinek eszébe jutott valami. Megtorpantam én is. Rám nézett, szürke volt az arca, és tikkelt a szeme.

– Nem fog eljönni. És lehet, hogy nekünk se kellett volna felmenni hozzá. Van úgy, hogy az embert a titkai tartják életben.

Suhai Pál

IV. HENRIK AZ ÉGBE INDUL

Füst Milánnak, kései hódolattal

Ég áldjon, jó király, búcsúzol, hát áldjon ég,
s azért is, mert későn bár, de volt erőd, hogy
életed terhét s az uralkodásét, mielőtt nagyon
meguntad vagy megutáltad volna önmagad,
roskatag válladról letedd – a győzelem hevében
triumfálni te szívben akartál, királyá ütni
ellened lázadt és az ingatag csata állása szerint
kelepcébe szorult fiad, az ifjú herceget, e sunyi
és hallgatag pimaszt (kit egykor valódi dühvel
és pofonokkal elszánt ellenségeddé képzelt okok
miatt is ütöttél) – verembe mostan, lásd be,
te estél, király, most, hogy szüretelni elvadult
parlagon s túl későn akartál: csahos kutyák
ugatják, alávaló szolgák csúfolják szánandó
emberségedet, a koronát pedig, Ég adta jussodat,
csellel ragadja magához, épp most lopja le
fejedről a rossz kölök valamely léhűtője,
elcseni az öntelt önjelölt, a sértett, ifjú úr.

Találgatom, miféle bűnöket kötött nyakadba
horgas elméjű alkotód s az Úr, miféle követ,
hogy ússz, ha már világ szégyenére megszületted,
miért nem döglesztetted jókor meg magad, miért
is nem... oly erő ez, amellyel nem bírt életed?,
mert törbe csalt a sváb leánykák perzselő szeme?,
s hogy Bertád jelleme s a jó papok szenteskedő
tekintete túl szűk karám volt e királyi vadnak? –
hiszem, de meg nem érthetem, király, te szőracsuhás,
mezítlábas vezeklő, Canossa éneklő koldusa,
ki jégre vitted önmagad, de őket is – mindent